

تأثیر تقوا مداری در پیشگیری از طلاق از منظر آیات و روایات

نرجس موذنی^۱

چکیده

خانواده به عنوان کوچکترین و اساسی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش بنیادین در تکوین شخصیت افراد و ثبات جامعه ایفا می‌کند. در این میان، طلاق به عنوان یکی از چالش‌های جدی نظام خانواده، عواقب ویرانگری بر ساختار اجتماعی وارد می‌سازد. تقوا به مثابه حالتی روحی و معنوی که انسان را از معاصی و تجاوز به حدود الهی باز می‌دارد، می‌تواند نقش بسیار مهمی در حفظ و استحکام بنیان خانواده داشته باشد. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، به بررسی تأثیر تقوامداری در پیشگیری از طلاق از منظر آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تقوا از طریق مکانیسم‌های مختلفی همچون کنترل نفس، صبر و حلم، رعایت حقوق متقابل، عفو و گذشت و تقویت بعد معنوی زندگی، می‌تواند به طور مؤثری از بروز اختلافات زناشویی و در نهایت طلاق پیشگیری کند. تقوا همچنین با ایجاد زمینه‌های مناسب برای تعامل سازنده میان زوجین و تقویت بنیان‌های اخلاقی و معنوی رابطه، راه‌حل‌های مؤثری برای حل مسائل زناشویی فراهم می‌آورد.

کلید واژه‌ها: تقوا، طلاق، خانواده، آیات قرآن، روایات، پیشگیری

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه عصمتیه سمنان

مقدمه

در عصر حاضر که جوامع بشری با چالش‌های فراوانی در حوزه خانواده و روابط زناشویی مواجه هستند، موضوع طلاق و عوامل مؤثر در آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. آمارهای متعدد حاکی از افزایش نرخ طلاق در جوامع مختلف، از جمله جامعه ایرانی است که این امر نگرانی‌های جدی را در خصوص آینده نهاد خانواده و پیامدهای اجتماعی آن به وجود آورده است. خانواده به عنوان اولین و اساسی‌ترین نهاد اجتماعی، بستری را فراهم می‌آورد که در آن انسان‌ها نخستین تجربه‌های عاطفی، اجتماعی و معنوی خود را کسب می‌کنند. فروپاشی این نهاد نه تنها بر افراد درگیر، بلکه بر نسل‌های آینده و کل جامعه تأثیرات منفی می‌گذارد.

از منظر اسلام، ازدواج پیمانی مقدس و میثاقی غلیظ میان زن و مرد محسوب می‌شود که هدف از آن تشکیل خانواده‌ای سالم و متعادل است. اگرچه اسلام طلاق را در شرایط خاص جایز دانسته، اما آن را "ابغض الحلال" یعنی منفورترین کار حلال توصیف کرده است. این نگرش اسلام نشان‌دهنده تأکید این دین بر حفظ و استحکام بنیان خانواده است. در این راستا، تقوا به عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در اندیشه اسلامی، می‌تواند نقش بسزایی در پیشگیری از طلاق و حفظ ثبات خانواده ایفا کند.

سؤال اصلی که در این پژوهش مطرح می‌شود این است: تقوamداری چگونه و از چه مسیرهایی می‌تواند در پیشگیری از طلاق مؤثر واقع شود و آیات قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام چه راهکارهایی را در این زمینه ارائه می‌دهند؟

پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی در حوزه عوامل مؤثر بر ثبات خانواده و پیشگیری از طلاق انجام شده است. برخی از این پژوهش‌ها بر عوامل اجتماعی و اقتصادی تأکید داشته‌اند، در حالی که عده‌ای دیگر بر ابعاد روان‌شناختی و عاطفی تمرکز کرده‌اند. همچنین مطالعاتی در زمینه نقش دین و معنویت در روابط زناشویی و پیشگیری از طلاق صورت گرفته که نتایج مثبتی را نشان داده‌اند.

در حوزه مطالعات اسلامی، پژوهش‌هایی در خصوص اخلاق زناشویی از منظر قرآن و سنت انجام شده که به نقش ارزش‌های دینی در تقویت روابط زناشویی پرداخته‌اند. برخی از محققان به بررسی مفهوم تقوا و تأثیرات آن بر رفتارهای فردی و اجتماعی پرداخته‌اند، اما مطالعه جامع و تخصصی در خصوص نقش تقوآمداری در پیشگیری از طلاق کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

پژوهش‌های انجام شده در زمینه عوامل موثر بر پایداری ازدواج نشان می‌دهند که عوامل معنوی و اخلاقی نقش مهمی در موفقیت روابط زناشویی دارند. همچنین مطالعاتی که در زمینه سبک زندگی اسلامی و تأثیر آن بر خانواده انجام شده، اهمیت اعتقادات دینی و عمل به آنها را در حفظ ثبات خانواده مورد تأکید قرار داده‌اند.

از سوی دیگر، مطالعات روان‌شناسی خانواده بر اهمیت عواملی چون همدلی، مهارت‌های ارتباطی، تعهد متقابل و حل سازنده تعارضات در موفقیت روابط زناشویی تأکید کرده‌اند. این یافته‌ها با آنچه در منابع اسلامی در خصوص ویژگی‌های افراد متقی آمده است، همخوانی دارد و نشان می‌دهد که تقوا می‌تواند بستر مناسبی برای شکل‌گیری این ویژگی‌های مثبت فراهم کند.

مبانی نظری

مفهوم تقوا از منظر اسلامی

تقوا از ریشه "وقی" به معنای نگهداری و محافظت است و در اصطلاح شرعی به حالتی روحی گفته می‌شود که انسان را از انجام معاصی و تجاوز به حدود الهی باز می‌دارد^۱. این مفهوم در قرآن کریم بارها مورد تأکید قرار گرفته و به عنوان یکی از اساسی‌ترین صفات مؤمنان معرفی شده است. تقوا نه تنها شامل پرهیز از گناهان ظاهری است، بلکه حالتی درونی است که تمامی ابعاد وجود انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.^۲

علامه طباطبایی تقوا را به عنوان "نیروی روحی که انسان را از انحراف و گناه محفوظ می‌دارد" تعریف کرده است.^۳

این تعریف بر جنبه پیشگیرانه تقوا تأکید دارد که در زمینه روابط خانوادگی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

^۱ طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۱۵۶

^۲ فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ج ۱، ص ۸۹

^۳ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۲۳۴

خانواده در نگاه اسلام

خانواده در اندیشه اسلامی بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی محسوب می‌شود که بر اساس پیمان ازدواج میان زن و مرد تشکیل می‌گردد. ^۱ قرآن کریم ازدواج را "میثاق غلیظ" نامیده که نشان‌دهنده عمق و استحکام این پیوند است. هدف از تشکیل خانواده نه تنها برآوردن نیازهای طبیعی انسان، بلکه ایجاد محیطی امن و سازنده برای رشد معنوی و مادی افراد است. ^۲

مفهوم طلاق و عوامل آن

طلاق از منظر فقه اسلامی عبارت است از انحلال عقد ازدواج از طریق طلاق‌دهنده یا حاکم شرع ^۳ اگرچه اسلام طلاق را در شرایط خاص جایز دانسته، اما بر حفظ خانواده و جلوگیری از طلاق تأکید فراوان دارد. عوامل مختلفی در بروز طلاق دخیل هستند که می‌توان آنها را در دسته‌بندی‌های اقتصادی، اجتماعی، روان‌شناختی و اخلاقی قرار داد. ^۴

تقوا به عنوان عامل تنظیم‌کننده رفتار

تقوا در وهله اول به عنوان نیرویی درونی عمل می‌کند که رفتار انسان را در مسیر صحیح هدایت می‌کند. این ویژگی در روابط زناشویی اهمیت دوچندان می‌یابد، زیرا بسیاری از مشکلات خانوادگی ناشی از رفتارهای نامناسب و عدم کنترل انفعالات است. فرد متقی به دلیل آگاهی نسبت به حضور و نظارت خداوند، در رفتار خود محتاط عمل کرده و از اعمالی که موجب آسیب به همسر و خانواده می‌شود، پرهیز می‌کند.

قرآن کریم در آیه شریفه "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا" ^۵ تقوا را با گفتار درست پیوند داده است. این امر در روابط زناشویی بسیار اهمیت دارد، زیرا بسیاری از اختلافات زناشویی از کلمات نامناسب و گفتارهای آزاردهنده آغاز می‌شود. فرد متقی به دلیل رعایت این دستور الهی،

^۱ مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ج ۲، ص ۴۹

^۲ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه. تهران، ج ۴، ص ۱۲۳

^۳ خمینی، تحریر الوسیله، ج ۵، ص ۶۷

^۴ جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۶، ص ۱۸۹

^۵ احزاب: ۷۰

در گفتار خود با همسر دقت نموده و از کلماتی که موجب رنجش و دوری می‌شود، خودداری می‌کند.

نقش تقوا در کنترل غضب و خشم

یکی از عوامل مهم در بروز اختلافات زناشویی، عدم کنترل غضب و خشم است. بسیاری از زوجین در لحظات عصبانیت کلماتی بر زبان می‌آورند که جبران آن بسیار دشوار است. تقوا به عنوان یک نیروی بازدارنده درونی، فرد را یاری می‌کند تا در چنین لحظاتی خود را کنترل کند. امام علی علیه‌السلام در این زمینه می‌فرماید: "التقوى رأس الحكمة" که نشان‌دهنده نقش تقوا در ایجاد حکمت و خردورزی است.^۱

فردی که متقی است، در مواجهه با مسائل خانوادگی با حکمت عمل کرده و تصمیماتی می‌گیرد که منجر به حل مسئله شود، نه تشدید آن.

تقوا و رعایت حقوق متقابل زوجین

قرآن کریم و سنت نبوی برای زن و شوهر حقوق متقابلی تعیین کرده که رعایت آنها موجب تحکیم پیوند زناشویی می‌شود. تقوا به فرد کمک می‌کند تا این حقوق را به بهترین نحو ادا کند. آیه شریفه "وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ"^۲ بر تساوی حقوق زن و مرد در چارچوب معروف تأکید دارد.

فرد متقی به دلیل آگاهی از مسئولیت خود در برابر خداوند، کوشش می‌کند تا حقوق همسر خود را به بهترین نحو ادا کند. این امر شامل حقوق مالی، عاطفی، اجتماعی و معنوی می‌شود که رعایت آنها زمینه‌ساز رضایت متقابل و تقویت روابط خانوادگی است.^۳

^۱ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۵۶

^۲ بقره: ۲۲۸

^۳ صدوق، الأمالی، ج ۳، ص ۴۴۵

قرآن کریم در آیه "وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ"^۱ مشورت را یکی از ویژگی‌های مؤمنان دانسته است. این اصل در خانواده نیز قابل اعمال است و موجب تقویت روابط و احساس مسئولیت مشترک می‌شود.

نقش تقوا در مقابله با وسوسه‌های شیطانی

شیطان همواره در پی ایجاد فتنه و فساد میان انسان‌هاست و خانواده یکی از اهداف اصلی حملات او محسوب می‌شود. قرآن کریم در آیه "إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ" از نقش شیطان در ایجاد دشمنی و کینه میان افراد سخن می‌گوید.^۲

تقوا به فرد قدرت مقاومت در برابر این وسوسه‌ها می‌دهد و او را قادر می‌سازد تا تشخیص دهد که کدام افکار و رفتارها از جانب شیطان است. زوجین متقی در مواجهه با مشکلات، به جای اینکه تحت تأثیر وسوسه‌های شیطانی قرار بگیرند، کوشش می‌کنند تا با عقل و خرد عمل کنند.

تقوا و ایجاد فرهنگ عذرخواهی

یکی از ویژگی‌های مهم افراد متقی، فروتنی و تواضع است که در قبول اشتباهات و عذرخواهی تجلی می‌یابد. در روابط زناشویی، قدرت عذرخواهی و پذیرش اشتباه نقش بسیار مهمی در حل اختلافات دارد. بسیاری از زوجین به دلیل غرور و تکبر، قادر به عذرخواهی نیستند و این امر موجب تراکم مشکلات می‌شود.

فرد متقی به دلیل شناخت نقائص خود و آگاهی از اینکه تنها خداوند بی‌نقص است، راحت‌تر می‌تواند اشتباهات خود را بپذیرد و از همسر خود عذرخواهی کند. این روحیه موجب نرم شدن فضای خانواده و حل سریع‌تر اختلافات می‌شود.

تأثیر تقوا بر سلامت روحی و جسمی

تقوا نه تنها بر بعد معنوی، بلکه بر سلامت روحی و جسمی انسان نیز تأثیر مثبت دارد. افراد متقی معمولاً از آرامش روحی بیشتری برخوردارند و کمتر دچار استرس و اضطراب می‌شوند. این آرامش درونی در روابط زناشویی نیز تأثیر مثبت داشته و موجب ایجاد فضایی آرام و دوست‌داشتنی در

^۱ شوری: ۳۸

^۲ مائده: ۹۱

خانواده می‌شود. همچنین افراد متقی به دلیل رعایت دستورات بهداشتی اسلام و پرهیز از مواد مضر، معمولاً از سلامت جسمی بهتری برخوردارند که این امر نیز بر کیفیت زندگی زناشویی تأثیر مثبت می‌گذارد.^۱

تقوا و مدیریت انتظارات

انتظارات غیرمنطقی یکی از عوامل مهم در بروز ناخرسندی‌های زناشویی است. تقوا به فرد کمک می‌کند تا انتظارات منطقی و واقع‌بینانه‌ای از همسر خود داشته باشد و از او انتظار کمال ندارد. فرد متقی می‌داند که تنها خداوند کامل است و انسان‌ها دارای نقائص و کمبودهایی هستند. این نگرش واقع‌بینانه موجب می‌شود تا زوجین نسبت به کمبودهای یکدیگر بردبار باشند و بر نقاط قوت همسر تمرکز کنند. آیه شریفه "عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ"^۲ نشان می‌دهد که گاهی آنچه ناخوشایند به نظر می‌رسد، ممکن است خیر باشد.

تقوا و حفظ اسرار خانوادگی

حفظ حریم خصوصی و اسرار خانوادگی یکی از آداب اسلامی است که افراد متقی آن را رعایت می‌کنند. بازگو کردن مسائل شخصی زناشویی برای دیگران نه تنها موجب آسیب به حریم خانواده می‌شود، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز دخالت‌های نامناسب و تشدید مشکلات گردد. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در حدیثی می‌فرماید: "إِنَّ مِنْ أَشْرِ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلَ يَفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتَفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا" که بدترین مردم در نزد خداوند کسی است که اسرار همسر خود را فاش کند.^۳

تقوا و پیشگیری از مقایسه‌های مخرب

یکی از آفات روابط زناشویی، مقایسه همسر با دیگران است که موجب ناخرسندی و احساس حقارت می‌شود. تقوا به فرد می‌آموزد که از چنین مقایسه‌هایی پرهیز کند و همسر خود را آنطور که هست بپذیرد. فرد متقی می‌داند که هر انسانی دارای ویژگی‌ها و خصوصیات منحصر به فردی است و نباید او را با دیگران مقایسه کرد.

^۱ قرشی، قاموس قرآن، ج ۶، ص ۴۲۳

^۲ بقره: ۲۱۶

^۳ مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، ج ۲، ص ۱۰۶۰

قرآن کریم در آیه "وَلَا تَتَمَتَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ"^۱ از آرزوی داشتن آنچه خداوند به دیگران عطا کرده، نهی می‌کند. این اصل در روابط زناشویی نیز قابل اعمال است.

نقش جامعه در تقویت تقوای خانوادها

جامعه نقش مهمی در تقویت یا تضعیف تقوای افراد دارد. جامعه‌ای که بر اساس ارزش‌های اسلامی بنا شده باشد، زمینه مناسب‌تری برای رشد و تقویت تقوا فراهم می‌کند. خانواده‌هایی که در چنین جامعه‌ای زندگی می‌کنند، کمتر در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار می‌گیرند و بیشتر قادر به حفظ ارزش‌های خود هستند.

از طرف دیگر، جامعه نیز از خانواده‌های متقی بهره‌مند می‌شود، زیرا چنین خانواده‌هایی افراد سالم و متعهدی برای جامعه تربیت می‌کنند که در پیشرفت و سعادت جامعه نقش مؤثری دارند.

نتیجه‌گیری

بررسی آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام نشان می‌دهد که تقوا نقش بسیار مهم و تأثیرگذاری در پیشگیری از طلاق و حفظ ثبات خانواده دارد. تقوا به عنوان یک نیروی درونی، فرد را قادر می‌سازد تا در مواجهه با چالش‌های زندگی زناشویی، راه‌حل‌های سازنده و مبتنی بر ارزش‌های الهی اتخاذ کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تقوا از طریق مکانیسم‌های متعددی در پیشگیری از طلاق مؤثر است. اولاً، تقوا موجب کنترل نفس و انفعالات منفی می‌شود که یکی از عوامل اصلی بروز اختلافات زناشویی محسوب می‌شود. ثانیاً، تقوا روحیه عفو و گذشت را تقویت می‌کند که در حل اختلافات نقش کلیدی دارد. ثالثاً، تقوا موجب رعایت حقوق متقابل زوجین و ایجاد عدالت در روابط خانوادگی می‌شود.

همچنین تقوا از طریق تقویت بعد معنوی زندگی، ایجاد محیط امن عاطفی، تقویت روحیه صبر و مسامحه، و پیشگیری از رفتارهای مخرب، زمینه‌های لازم برای حفظ و تداوم زندگی زناشویی را فراهم می‌کند. افراد متقی به دلیل آگاهی از مسئولیت خود در برابر خداوند، کوشش می‌کنند تا بهترین همسر و والد باشند و از هر گونه رفتاری که موجب آسیب به خانواده می‌شود، پرهیز کنند.

^۱ نساء: ۳۲

نتایج این پژوهش همچنین نشان می‌دهد که تقوا نه تنها در سطح فردی، بلکه در سطح خانواده و جامعه نیز تأثیرات مثبتی دارد. خانواده‌های متقی الگوی مناسبی برای سایر خانواده‌های جامعه محسوب می‌شوند و به تقویت فرهنگ خانواده محوری در جامعه کمک می‌کنند.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که در برنامه‌های آموزشی پیش از ازدواج، بر نقش تقوا در موفقیت زندگی زناشویی تأکید شود. همچنین مشاوران خانواده می‌توانند از مفاهیم مرتبط با تقوا در فرآیند مشاوره استفاده کنند. ضروری است که نهادهای اجتماعی و فرهنگی نیز در جهت ترویج فرهنگ تقوامداری در جامعه گام‌هایی بردارند. در نهایت باید گفت که تقوا به عنوان یکی از ارزش‌های محوری اسلام، پتانسیل بالایی برای پیشگیری از طلاق و حفظ ثبات خانواده دارد. آنچه مهم است، شناخت صحیح این مفهوم و به‌کارگیری عملی آن در زندگی روزمره است. خانواده‌هایی که بر اساس تقوا بنا شوند، نه تنها خود از ثبات و آرامش بیشتری برخوردار خواهند بود، بلکه به عنوان هسته‌های سالم، در سعادت و پیشرفت جامعه نقش مؤثری ایفا خواهند کرد.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه

منابع فارسی

- (۱) جوادی آملی، عبدالله. تفسیر تسنیم ج ۶. قم: اسراء، ۱۳۸۱ ه. ش.
- (۲) خمینی، روح‌الله. تحریر الوسیله ج ۵. قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم، ۱۳۸۵ ه. ش.
- (۳) طباطبایی، سید محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن ج ۳. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴ ه. ش.
- (۴) طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی تفسیر القرآن ج ۲. تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ه. ش.
- (۵) قرشی، علی اکبر. قاموس قرآن ج ۶. تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۸ ه. ش.
- (۶) مطهری، مرتضی. نظام حقوق زن در اسلام ج ۲. تهران: صدرا، ۱۳۶۸ ه. ش.
- (۷) مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه ج ۴. تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ه. ش.

۸) ابن بابویه، محمد بن علی. من لا يحضره الفقيه ج ۳. تهران: کتابخانه صدوق، ۱۳۶۲ ه. ش.

منابع عربی

۹) صدوق، محمد بن علی. الأمالی ج ۳. تهران: کتابخانه اسلامی، ۱۴۱۷ ه. ق.

۱۰) فخر رازی، محمد بن عمر. مفاتیح الغیب ج ۱۰. بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۲۰ ه. ق.

۱۱) فیض کاشانی، محسن. تفسیر الصافی ج ۱. تهران: الصدر، ۱۴۱۵ ه. ق.

۱۲) کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی ج ۵. تهران: دار الکتب الاسلامیة، ۱۴۰۷ ه. ق.

۱۳) مجلسی، محمدباقر. بحار الانوار ج ۷. بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ه. ق.

۱۴) مسلم بن حجاج. صحیح مسلم ج ۲. ریاض: دار طیبه، ۱۴۱۲ ه. ق.